

סימן יז

בירור דעת הרמב"ם בפת הבאה בכסנין

מדוע מברכין עליו בורא מיני מזונות אם זו פת שיברכו עליה המוציא לחם מן הארץ?

ב. ישובי האחרונים

ותרץ המנ"ח עפ"י המבואר בהל' סוכה (סי' תרל"ט) שבלילה הראשון חייב לאכול כזית פת בסוכה ואסור לאכול מחוץ לסוכה אפילו כזית, אע"פ שביתר הימים האיסור הוא רק בכביצה. והטעם הוא משום שהתורה ציותה בלילה הראשון לאכול כזית, וא"כ המצוה מחשיבה כזית לקביעות, ומשום כך האוכל כזית מחוץ לסוכה עובר. וא"כ ה"ה גם כאן, בדרך כלל רק האוכל כדי שביעה נחשב לפת. אך בליל פסח שהתורה חייבה לאכול מצה בכזית, היא החשיבה כזית לקביעות, ולכן גם האוכל פת הבאה בכסנין בכזית בליל א' דפסח הוא קביעות. ובהלכות יעקב על ברכות (סי' ט"ז) הקשה דלא דמי. בסוכה המדובר בפת גמורה, אלא ששיעורה בדרך כלל כביצה ובליל א' בכזית. א"כ התורה החשיבה זית בליל א' כמו ביצה ביתר הימים, שהרי גם ביצה אינה משביעה, אלא שביעה היא קביעות. וזית בליל א' עושה את האכילה לקבועה כמו ביצה. אך פת הבאה בכסנין אינה פת כלל ורק כששבע ממנה היא פת, וכשלא שבע אינו פת. והתורה דרשה לאכול בליל א' פת גמורה בכזית. אך פת הבאה בכסנין שאינה פת ורק שביעתה הגמורה עושה אותה לפת, איך אכילת כזית תחשיבנה לפת? לו היה יוצא בה היינו אומרים אולי אחשביה. אך הוא גופא מנא לן שיוצא בה, הרי התורה לא דיברה על פת הבאה בכסנין אלא על פת גמורה, ואיך אפשר

ראשי פרקים*

- א. הסתירות בש"ס וברמב"ם
- ב. ישובי האחרונים
- ג. ישוב הסתירות
- ד. ענינים המוסברים עפ"י התירוף לעיל

א. הסתירות בש"ס וברמב"ם

בברכות ל"ז ב':

"אמר רב יוסף האי חביצא... דלית בה פידורין כזית, בתחילה מברך עליו בורא מיני מזונות... והתניא לקט מכולן כזית ואכלן... ואם מצה הוא אדם יוצא בו י"ח בפסח".

ופירש"י: "והתם לחם בעיני דכתיב בה 'לחם עוני' אלמא לחם הוי ומברך המוציא".

משמע שכל שנחשב לחם לענין מצה נחשב גם לענין ברכה, וכל שאינו לחם לענין ברכה אינו לחם לענין מצה.

והק' המנ"ח (מצ' י' אות ה') מהסוגיא להלן ל"ח א': "כובא דארעא... מברכין עליה בורא מיני מזונות... מר זוטרא קבע טעודתיה עלויה וברך עלויה 'המוציא'. אמר מר בר ר"א ואדם יוצא בהן יד"ח בפסח". וקשה הרי כובא דארעא מברכין עליה "מזונות" ובכ"ז יוצא י"ח בפסח, אע"פ שאכל כזית בלבד?

וכמו"כ יש סתירה ברמב"ם. בפ"ג מהל' ברכות ה"ט פסק שפת הבאה בכסנין היא עיסה שלשה ביין, דבש, או חלב, ומברכין עליה בורא מיני מזונות. ובהל' חמץ ומצה (פ"ו ה"ה) פסק שהיא מצה, אלא שאינה לחם עוני אלא מצה עשירה, ולכן אין יוצאין בה ידי חובה. ומשמע מדבריו שאלמלא כן הר"ז לחם גמור וא"כ קשה

* ח' תמוז תשמ"ה

הבאה בכסנין אע"פ שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות". יוצא מדבריו שלא כהמנ"ח, אלא בעצם גם פת הבאה בכסנין היא פת, אלא שמברך עליה בורא מיני מזונות. והטעם כמש"כ הכס"מ שמכיון שלא אפוא ואין אוכלים אותה לשם שביעה אלא לשם טעימה, לא תיקנו עליה ברכת "המוציא". (עיין פרמ"ג י"ד סי' צ"ח בסוף שער התערובות שמי שקבע סעודה על פת הבאה בכסנין ונסתפק אם ברך ברכת המזון פטור, כי ספיקא דרבנן לקולא. ובשד"ח כרך ו' עמ' 337 הביא בשם "בית מנוחה" שחלק עליו דפת גמור היא וחייבת מן התורה. ולדבריני הצדק עמו).

וכע"ז כתבו כאן התוס' לחלק בין חיוב חלה ל"המוציא", פת שתחילתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה אך מברכין עליה בורא מיני מזונות, כי בעצם פת היא אלא שמברכין עליה בורא מיני מזונות. וע"כ הטעם הוא משום שחז"ל לא תיקנו "המוציא" אלא על פת שנועדה לאכילת קבע בלבד.

ד. ענינים המוסברים עפ"י התירוף לעיל

ואולי עפ"י יש להבין מדוע פת פוטר את כל האוכלין. כי ברכה זו של "המוציא לחם מן הארץ" לא נתקנה על כל לחם, אלא רק על לחם הנועד לסעודה קבועה ששבעין ממנה. ומכיון שדרך אנשים לקבוע את אכילתן על לחם, בתוספת דברי מאכל אחרים, כל אלו בכלל ברכת הלחם הם. כי ברכת הלחם היא בעצם ברכת הסעודה ולא ברכת הפת בלבד.

ובזה יובן החילוק שבין פת הבאה בכסנין לבין תבשיל שיש בו ה' מיני דגן. שפת הבאה בכסנין אם אכל כדי שביעה מברך "המוציא" וברכת המזון. ואילו מעשה קדרה שיש בו ה' מיני דגן, אע"פ שאכל כדי שביעה אינו מברך "המוציא" ולא ברכת המזון. והחילוק הוא כנ"ל, שפת הבאה בכסנין לחם היא, כשמה כן היא: פת הבאה בכסנין. אך מעשה קדרה אינו לחם, אלא כשמו כן הוא מעשה קדרה. ורק על פת תיקנו "המוציא".

להפוך את המסובב לסיבה ולומר שמכיון שהוא יוצא בה תחשב לשביעה? ובר מן דין שביעה היא ענין עובדתי ולא ענין הלכתי. ואם אינו שבע ממש א"א להחשיבו כאילו שבע. יעו"ש.

ויש להעיר על דבריו ממש"כ השו"ע בסי' קס"ח ס"ז עפ"י רב האי גאון שפת הבאה בכסנין היא כעכים יבשים וכוססין אותם והם הנקראים ביסקוני'ס. והנה המצות שלנו הן כולן כאלו, ולדעת מרן המחבר צריך לברך עליהן בורא מיני מזונות, וכן נוהגין הספרדים. וע"כ כשהתורה חייבה לאכול מצה בליל א' דפסח והסתפקה בכזית, החשיבה את המצה שהיא פת הבאה בכסנין ללחם. וא"כ צודק המנ"ח שהמצוה מחשיבה פת הבאה בכסנין ללחם. אך בהגיון צודק לכאורה הקהלות יעקב?!

ולכן י"ל שגדר הביסקוני'ס וה"ה כל פת הבאה בכסנין, שכל פת שאינה עשויה לשם קביעות סעודה, אלא לטעימה בעלמא היא הנקראת פת הבאה בכסנין, וכמש"כ הכס"מ בהל' ברכות פ"ג סוף הל' ט' ובב"י סי' קס"ח. ובאמת דרך בני"א כשרוצים לאכול ולשבוע אוכלין לחם רגיל. מצות אינן נאכלות בדרך כלל לשם קביעות סעודה אלא לטעימה בעלמא. אך בפסח, שאין לנו לחם אחר, אלא מצות, אנשים אופים אותן לשם קביעות סעודה וא"כ שם לחם עליהן. ולא רק בלילה הראשון אלא כל ימות הפסח צריך לברך על המצות "המוציא" כי אדעתא דלחם נאפו ולא אדעתא דכסיסה בעלמא. ולפ"ז לא רק בפסח, אלא כל מקום שאוכלים מצות כשארין לחם (כגון בתנאי חרום, חולה, בעל דיאטה וכדו') כיון שבשעה כזו אדעתא דלחם נאפות ונאכלות, צריך לברך עליהן "המוציא לחם מן הארץ", אע"פ שאין אוכלין מהן לשובע. כן נלענ"ד.

ג. ישוב הסתירות

לכן נלענ"ד ליישב את הסתירות הנ"ל עפ"י דיוק לשון הרמב"ם שכ' בפ"ג מהל' ברכות ה"ט וז"ל: "וכן עיסה שלשה בדבש... והיא הנקראת פת

מצה כוונתו לאוכלו בתורת פת ולא בתורת טעימה בלבד ולכן יוצא בה י"ח.

ואכן מנהג הספרדים שעל מצות מברכים כל השנה בורא מיני מזונות, כדין ביסקוני'ס המובא בשו"ע (סי' קס"ח ס"ז). ובפסח שזהו מאכלם העיקרי מברכים המוציא לחם מן הארץ גם על פחות מג' וד' ביצים. ולכן נראה שגם ביתר ימות השנה אם אכל שיעור יותר מכביצה, שיצא מכלל טעימה, חייב בנט"י, המוציא וברהמ"ז (עי' שו"ע סי' תרל"ט ס"ב). וכן מצאתי שכתב בספר תפילה למשה סי"ד.

הלכך נלענ"ד שהאוכל פת הבאה בכסנין לשם שביעה, אע"פ שאין בה שיעור ג' או ד' ביצים, כיון שדרכו לשבוע מכמות כזו, מברך עליה המוציא וברהמ"ז כדין פת גמורה.

וא"כ זה החילוק שבין חביצא לכובא דארעא. כובא דארעא הוא לחם, אלא שעשוי לשם טעימה ולא לשם שביעה. אך מכיון שאם אכל כדי שביעה חייב ב"המוציא", מוכח מכאן שבעצם לחם הוא. ולכן יוצא בו י"ח מצה אפילו בכזית. משא"כ חביצא שלדעת רב יוסף אין לו דין לחם, שמכיון שהוא עשוי מפירורין מבושלין לרש"י ומדובקים לתוס', לדעת רב יוסף אין לו תואר לחם וכמעשה קדרה הוא. ולכן גם אין יוצאין בו בפסח, לדעתו.

וכן מצה שנילושה בדבש, שמן וחלב, שהיא פת הבאה בכסנין, יש לה דין לחם ויוצאין בה יד"ח בפסח. משום שבעצם היא לחם, אלא שבדרך כלל אין אוכלים אותה לשם שביעה אלא לטעימה בלבד. אך כשהוא רוצה לצאת בו י"ח

סימן יח

טלטול לצורך מצוה

הבעל נחלץ לעזרתה. הוא מסתמך על כך שילד בוכה נחשב לחולה ומותר לטלטלו ע"מ להרגיעו, משום שהחי נושא את עצמו, ואיסור טלטולו הוא רק מדרבנן (עי' ציץ אליעזר ח"ג סי' ל"ב אות ד'). השאלה היא, האם מותר בכלל לטייל עם הילדים כשידוע מראש שיהיה צורך לטלטלם בשבת ברה"ר? ואולי עדיף שלא יצא כלל לטייל אלא יכבד וישב בביתו כל השבת?

א. כניסה למצב שיאלץ לסמוך על היתרים דחוקים

השאלה העקרונית היא האם מותר לאדם להכניס את עצמו לכתחילה למצב שבו יאלץ לסמוך על היתר של חולה וכד'. שאלה דומה מצינו לענין פיקוח נפש, האם מותר לאדם להכניס את עצמו למצב שבו ייוצר היתר של פיקוח נפש הדוחה שבת?

דמיון לכך מצינו במחלוקת בעהמ"א והרמב"ן בסוף פרק ראשון בשבת (דף י"ט א'):

ראשי פרקים

שאלה

- א. כניסה למצב שיאלץ לסמוך על היתרים דחוקים
- ב. כניסה בשבת למצב בו צריכים לסמוך על היתר
- ג. הסבר החת"ס וקשייו
- ד. הסתירה בין דברי בעל המאור והרמב"ן בין שבת לביצה
- ה. השלכות ומסקנות

שאלה

אדם נוהג להימנע מלטלטל ברה"ר בשבת, מפני שחושש לדעת הפוסקים שרה"ר שלנו אסורה מן התורה. אשתו נוהגת לטלטל. יש להם ילדים קטנים, ובשבת הם יוצאים איתם לטיול. קורה לא אחת שאחד הילדים בוכה ויש הכרח לשאתו על הידיים. האשה אינה מסוגלת לבדה לשאת ילד על ידיה ובו זמנית להסייע ילד אחר בעגלה.